

Saeid Abedpour

Mensur Halladž u predaji 'Attara iz Nišabura

UDK 929 Halladž M.

O Husejnu Mensuru zvanom Halladž postoje razne predaje. Jedni ga smatraju vanrednim gnostikom i sufijom, dok je za druge opsjenar i varalica. Gnostici poput 'Attara, Mevlane, Sadija i Hafiza nepodijeljeno smatraju da je Halladž bio gnostik svom puninom tog značenja. Oprečni stavovi plod su nerazumijevanja Halladžovog autentičnog gnostičkog nauka, sažetog u riječima *Ja sam Istina*. A ta Istina ne znači drugo do ljubav prema smrti i preziranje života. Želiš li doći do Boga, 'ubij' svoj nefis, kloni se ljudi i pripremi se tjelesno i duhovno za zlata vrijedan trenutak dolaska smrti. Budi ponizan da postaneš uzvišen. Ubij sebe da oživiš. U tome je značenje riječi *Ja sam Istina*. Kako je zamršena Halladžova ontologija i kako je mračna staza do njega! Samo Bog Uzvišeni može nam čiragom osvijetliti stazu ovu!

Ključne riječi: 'Attar, Bagdadi, Corbin, češljač tajni, Halladž, Massignon, Mekki, Tostari

O Husejnu Mensuru, zvanom Halladž, postoje razne predaje. Jedni ga smatraju vanrednim gnostikom i sufijom, dok je za druge opsjenar i varalica. Gnostici poput 'Attara, Mevlane, Sadija i Hafiza nepodijeljeno smatraju da je Halladž bio gnostik svom puninom tog značenja. Kako je zamršena Halladžova ontologija i kako je mračna staza do njega! Samo Bog Uzvišeni može čiragom osvijetliti nam stazu ovu.

Louis Massignon, francuski orijentalist, više od bilo koga drugog uložio je ogromne napore u upoznavanju i predstavljanju Halladža i objelodanjivanju njegovih dragocjenih djela. Uprkos tome, u najstarijim izvorima nema naznaka o datumu Halladžova rođenja. U Islamskoj enciklopediji (*Dāere al-ma'āref al-eslāmī*) navodi se da je rođen 244. godine po H. / 858. godine. Trojica francuskih orijentalista Louis Massignon, u djelu *La Passion d'al Hallāj*, Henry Corbin u *History of Islamic Philosophy* i Roger Arnaldez u *Hallāj ou la religion de la croix* također navode 858. kao godinu Halladžova rođenja.

Halladžovo ime je Husejn a ime njegovog oca je Mensur. Pridjevak Halladž (češljač pamuka) dobio je po svom zanatu. Češljanje pamuka naučio je od oca a tokom svojih putovanja po svijetu izdržavao se upravo od ovog zanata. Na koncu, pridjevak je postao njegovo "pravo" ime i Husejn se, zapravo, proslavio kao Halladž. O tome kako je Husejn ibn Mensur dobio nadimak Halladž postoje još dvije predaje. Prema prvoj, Halladž je skraćunica od *Halladž al-asrār* ("češljač tajni"), kako su ga isprva nazvali stanovnici Huzistana, jer je "čitao" ljudske misli i tokom vaza objelodanjivao najskrivnije misli slušatelja. Prema drugoj, riječ je o kerametu koji je Husejn ibn Mensur pokazao. Naime, jednog dana prolazeći kroz grad Vaset put ga je nanio u dućan prijatelja koji se bavio češljanjem pamuka. Zamolio je prijatelja da obavi neki posao za njega. Nakon što je otišao, pomisli: "Izdangubit će zbog mog posla." I da bi to nadoknadio, uperio je kažiprst u pamuk. Sjeme je otišlo na jednu stranu a vlakna na drugu. I tako je dobio nadimak Halladž.

Halladžov zavičaj je gradić Bejza u južnoj iranskoj pokrajini Fars, ali se obrazovao u gradu Vaset. Stoga što je već u najranijem djetinjstvu napustio zavičaj i obreo se u Vasetu, nije poznao perzijski jezik i govorio je arapskim. U prilog tome govori i priča koju prenosi znameniti gnostik Ebu Abdullah al-Hafif Širazi, preminuo 331. godine po H. / 942. godine, koji je u tančine poznao ozračje Halladžovog vremena i sve što se govorilo o njemu. Priča kaže da se Halladž obreo u Isfahanu. Jedan od poznatih isfahanskih gnostika bio je Ali ibn Sahl Isfahani (preminuo 280. godine po H. / 893. godine). Tokom njegovog vaza o ma'rifetu Halladž je kazao: "Čaršinlijo, zar dolikuje da ti govoriš o ma'rifetu pored mene živog?" Ali ibn Sahl Isfahani reče: "U svakom gradu u kojem ima muslimana, naravno pod uvjetom da se ne povode za tobom." S obzirom na to da je Isfahani ovo kazao na perzijskom, Halladž nije ništa razumio. A kada je puk čuo ove Ali ibn Sahlove riječi, nasrnuli su na Halladža i on je bio primoran pobjeći iz Isfahana.

O vjeroispovijesti Halladžovih predaka mišljenja su različita. Jedni tvrde da mu je djed bio zoroastrijanac po imenu Mahmā, porijeklom iz pokrajine Fars, iz grada Bejza, dok drugi njegovo porijeklo vezuju za Ebu Ejjuba Ansarija. I jedna i druga tvrdnja, prema mišljenju Abdolhosseina Zarrinkooba, trebaju se dobro preispitati.

U pokrajini Fars osim muslimana živjeli su i pripadnici drugih religijskih pravaca, većinom zoroastrijanci, potom kršćani i nešto malo jevreja. Što se političkog aspekta tiče, pokrajina je slijedila abasidsku vlast a njenim najvećim dijelom kao feudalnim posjedom upravljali su Tahiridi. Pokrajina Fars uglavnom je bila mirna, izuzmu li se neke kratkotrajne lokalne sporadične i ograničene pobune od strane Safarida.

Halladžovi šejhovi

1. Sehl ibn Abdullah Tostari

Dok je boravio u Ahvazu, Halladž je postao učenicom Sehl ibn Abdullah Tostarija, znamenitog šejha iz 9. stoljeća, čiji se sljedbenici u djelu *Kašf al-mahdžūb* spominju kao "sehlije". Tostari nije bio puki asketski sufija, već je njegov svjetopogled bio znatno širi. Smatrao je da "nepokorni" treba učiniti tevbu od nepokornosti, a "pokorni" od pokornosti e da bi se riješili oholosti. Zbog nerazumijevanja njegovog svjetopogleda, biva optužen za oponiranje Šerijatu i za nevjerstvo, te je primoran preseliti se u Basru, gdje je i preminuo 283. godine po H. / 896. godine. Na tom putu pratio ga je i Halladž.

Premda su se kasnije pojavile razlike između Tostarijeva i Halladžova nauka, može se kazati da je Tostari Halladža poučio temeljima tesavvufa, a zahtjevnije i gotovo nepodnošljive duhovne vježbe koje je prakticirao plod su Tostarijeva utjecaja.

Halladžov nemirni duh nije se mogao skrasiti kod jednog učitelja, te je – protivno sufijskom kodeksu – još za njegova života napustio Tostarija i 262. godine po H. / 876. godine postao učenicom Amr ibn Osmana Mekkijsa, bagdadskog šejha.

2. Amr ibn Osman Mekki

On je drugi Halladžov šejh. Bio je zagovornik duhovne otriježnjenosti (*sahv*). Optužen je zbog svojih teoloških uvjerenja, te je protjeran iz Mekke. Izvjesno vrijeme boravio je u Džeddi, a potom se vratio u Bagdad, gdje je i preminuo 293. godine po H. / 907. godine. Halladž je nešto dulje od godine bio Mekkijev učenik, ali je među njima došlo do razlaza, jer je Halladž zagovarao stazu duhovne opijenosti (*sokr*) a Mekki duhovnu otriježnjenost.

U *Tezkiri evlija* 'Attar prenosi dvije priče o zahlađenju odnosa između Halladža i njegovog učitelja Amr ibn Osmana Mekkijsa. Ono što im je zajedničko jeste da se u obje spominje Mekkijeva bed dova zbog koje su Halladža snašle strašne nedaće te je na koncu skončao na vješalima. U prvoj priči kaže se da je Amr ibn Osman vidio Halladža kako nešto piše. Upitao ga je: "Šta to pišeš?" "Pišem nešto što se suprotstavlja Kur'anu", odvratio je. Na to mu je Amr ibn Osman proučio bed dovu i otjerao ga od sebe. Tarikatski prvaci su kazali: "Sve što se sručilo na Husejnovu glavu zbog te je dove."

U drugoj priči Halladž se povezuje s krađom. Naime, kaže se da je ukrao *Gandž-namu* koju je napisao Mekki i koju je držao pod serdžadom. Zbog toga ga je ovaj prokleo i predvidio mu: "Neće dugo proći a njegove će ruke odsjeći, noge iščupati, objesiti ga, spaliti a njegov pepeo rasuti."

Premda se u ovim pričama Halladžu pripisuju loša svojstva o istinitosti ovih tvrdnji, nije moguće prosuđivati bez stvarnog i potpunog poznavanja Halladžove ličnosti. Stoga ćemo se suzdržati od daljnjeg komentara.

3. Džunejd Bagdadi

Nakon što se razišao s Mekkijem, Halladž je – kako bilježi šejh 'Attar – otišao kod Džunejda Bagdadija, koji je slovio kao duhovni prvak svog vremena. On mu je naložio šutnju i halvet. Nije dugo prošlo, a Halladž se zaputio u Hidžaz, gdje je proboravio oko godinu dana u blizini Kabe. Po povratku je skupa s grupom sufija otišao Džunejdu i postavio mu nekoliko pitanja na koja nije dobio odgovor, a Džunejd je kazao: "Uskoro ćeš u crveno obojiti drvo vješala." Na to mu je Halladž odgovorio: "Onog dana kada

ja obojim u crveno drvo vješala, ti ćeš odjenuti odoru vanjštine.” Šejh ‘Attar smatra da su se obistinile riječi i jednoga i drugoga: “Prenosi se da je onoga dana kada su imami donijeli fetvu da Halladža treba objesiti, Džunejd bio u derviškoj hrki i nije napisao fetvu. Halifa je kazao: ‘Džunejd je treba napisati.’ Džunejd je tada odjenuo džube, stavio čalmu na glavu te se zaputio u medresu i napisao: ‘Donosimo presudu po vanjštini a Bog zna šta je u srcu.’” Vjerovatno je ova predaja nastala nakon što je Halladž obješen, jer je smaknut 15. maja 921., a Džunejd je preminuo 909.

Spor između Džunejda i Halladža

Kako bilježe najstariji gnostički izvori, kao *Šarh al-ta'arrof li mazhabi al-tasavvof, Tarğome-ye Resāle-ye Qošeiriyye* i *Kašfol-mahğūb*, pitanja duhovne opijenosti (*sokr*) i duhovne otriježnjenosti (*sabv*) bila su u središtu gnostičkih rasprava tokom 9. stoljeća. Tako je Bajezid Tejfur ibn Isa Bistami (preminuo 261. godine po H. / 875. godine) zagovarao opijenost, a Džunejd Bagdadi (preminuo 297. godine po H. / 909. godine) otriježnjenost. O ovome su se vodile beskrajne rasprave, koje bi se mogle sažeti u sljedećoj rečenici: “Opijenost je nesvjesnost koja se javlja od opijenosti božanskim očitovanjima, a otriježnjenost je povratak gnostika iz stanja opijenosti i nesvjesnosti u ‘normalno’ stanje.”

Kako je kazano, Halladž je davao prednost opijenosti. Kada je otišao kod Džunejda, između njih se zapodjela rasprava o ovim pitanjima, što je zabilježeno u djelu *Kašfol-mahğūb*. Šejh ‘Attar u *Tezkiri evlija* ne bilježi ovu raspravu. Halladž je smatrao da su otriježnjenost i opijenost dva čovjekova svojstva koja su zastor između njega i Boga sve dok čovjek ne dosegne postaju *fenā-a* na kojoj iščezavaju ljudska svojstva. Džunejd u odgovoru Halladžu objašnjava da otriježnjenost podrazumijeva ispravnost stanja u odnosu na istinitog Boga, a to se ne može ubrojati u čovjekova svojstva. Ova Džunejdova tvrdnja nije valjana, jer šta god čovjek učini u stanju otriježnjenosti, to se pripisuje njemu s obzirom na to da još uvijek ulaže duhovna pregnuća.

Uprkos različitim stajalištima Džunejda Bagdadija i Halladža o pitanjima duhovne otriježnjenosti i opijenosti, Bagdadi je imao veliki utjecaj u oblikovanju Halladžove gnostičke ličnosti. Tokom dvadesetogodišnjeg druženja s Džunejdom, Halladž je na njegovim medžlisima imao priliku upoznati bagdadske sufije, među kojima i Ebu Hasana Nurija, Ibn Attu, Šiblija i Ebu Ja'kuba Nahrdžurija.

Halladžova putovanja

U *Tezkiri evlija* šejh ‘Attar bilježi dugotrajni period Halladžovih putovanja koji je trajao tridesetak godina. Prvo putovanje Halladž je imao s osamnaest godina, kada se obreo u Tostaru, gdje je dvije godine proveo u služenju šejhu Sahl ibn Abdullah Tostariju. Potom odlazi u Bagdad, a iz Bagdada u Basru, gdje je osamnaest mjeseci služio šejhu Amr ibn Osmanu Mekkiju. Tu je oženio kćer Ebu Ja'kuba Akta'a, što se nije dopalo njegovom učitelju. To je doprinijelo nepomirljivim razmiricama između njih, te je Halladž napustio Mekkiju i zaputio se u Bagdad kod Džunejda Bagdadija. Kako ni kod njega nije našao ono što je tražio, bez Džunejdovog dopuštenja otišao je u Tostar i tamo proveo gotovo godinu dana. Bio je izuzetno prihvaćen od običnog puka, što je izazvalo zavist ostalih sufija, te se Halladž povukao na pet godina. U tom periodu boravio je u Horosanu, Transoksaniji, Sistanu, Ahvazu. Bio je cijenjen i među pukom i elitom, a kako je ljudima objelodanjivao “tajne” njihove nutrine, prozvali su

ga "Halladž tajni". Stigao je i do Mekke, a potom se zaputio u nemuslimanske zemlje, Indiju, Transoksaniju, Kinu, gdje je pozivao vjeri u jednog Boga. Potom se vratio u Bagdad i promijenio dotadašnji način života.

"Nakon što se vratio u Bagdad, Halladž je promijenio način života. Prestao je sa svim putovanjima, kraćim ili dužim, i potpuno se posvetio kazivanju vaza u abasidskoj prijestonici Bagdadu, zbog čega je bio izložen klevetama neprijatelja. I zaogrnuo se ogrtačem prepunim šarenih zakrpa."

Prema islamskim predajama takav ogrtač nosio je i Isa, alejhisselam, dok je plemeni Poslanik nosio bijeli ogrtač od vune. Louis Massignon smatra da je bijela vunena odjeća obilježje jedinstva i savezništva svih muslimana, a ogrtač sa šarenim zakrpama znak lutanja, neimanja ognjišta i, napose, karakteristično obilježje indijskih kalenderija.

Gdje god bi kazivao vaz, Halladž je nailazio na veliki odziv. Štaviše, bio je omiljen i kod abasidskog halife Muktedira Billah i njegove majke Sejjide Ša'b. Uprkos tome, fakih i osnivač zahirijske sekte Ibn Davud Isfahani 297. godine po H. / 910. godine donio je fetvu protiv Halladža, koji se uspio skloniti u Šuš, gradić u provinciji Huzistan. To je ujedno bilo i posljednje Halladžovo putovanje, koje je okončano uhićenjem. Ibn Nedim u *al-Fehrestu* bilježi:

"299. godine po H. / 912. godine Halladž je bio uvelike poznat. Povod njegovog uhićenja bio je taj što je upravitelj pošte u Šušu Ali ibn Husejn, prolazeći jednog dana predgrađem, ugledao neku ženu koja je kazala: 'Izbavite me, inače ću sve kazati.' Naredio je slugama da je dovedu. Upitao je: 'Šta tajiš u sebi?' 'Ništa', odvrtila je. Zaprijetio joj je i žena je progovorila: 'Blizu moje kuće ima čovjek kojeg zovu Halladž. Dan-noć u tajnosti se kod njega okupljaju ljudi koji govore riječi kojima Bog nije zadovoljan.' Smjesta je naredio da se kuća pretrese. U njoj su zatekli čovjeka sijede kose i brade, uhapsili su ga i oduzeli mu lične stvari, kao što je nešto sitnog novca, odjeća, amber... Čovjek ih je upitao: 'Šta hoćete od mene?', pitali su: 'Jesi li ti Halladž?' Zanimjeko je. Odveli su ga kući Ali ibn Husejna i zatočili u jednu sobu. Ljudi su dolazili da ga vide. Ovaj ga je upitao: 'Jesi li baš ti onaj Halladž?' Halladž je ponovno zanimjeko. Jedan od stanovnika Šuša je kazao: 'Poznajem Halladža po ožiljku na glavi.' I pronašao je ožiljak... Uto je u Šuš pristigao i nekadašnji Halladžov sluga Dabbaš, koji je potvrdio da se radi o Halladžu. Prebacili su ga iz Šuša u bagdadski zatvor i desilo se to što se desilo."

Halladžova misao

Halladžov nemirni duh nije mu dopuštao da se skradi na jednom mjestu. Putovanja je koristio za promoviranje svojih uvjerenja. U *al-Fehrestu* zabilježeno je da je napisao više od četrdeset knjiga i poslanica koje su gotovo sve izgubljene, osim *Divana* i djela *Tāsīn al-azal*, koje je poznato i pod naslovom *Tavāsīn*. Ovo djelo Halladžove su riječi izrečene u stanju krajnjeg ljubavnog zanosa i ushita (*šatabiyyāt*). Ruzbehan Bakli prenio ih je i protumačio u djelu *Šarh-e šatabiyyāt*. Da je iza Halladža ostalo više njegovih djela, to bi uvelike olakšalo razumijevanje njegove misli. Slijedi sažeti prikaz Halladžovih uvjerenja.

- *Nadahnuće gnostikā*

Djelo *Tarğome-ye Resāle-ye Qošeiriyye* prenosi ove Halladžove riječi: "Kada 'rob' dostigne stupanj spoznađe (*ma'refat*), biva nadahnut i njegova tajna se čuva kako u nju ne bi prodrila nikakva (pri)misao osim misli o Bogu."

- *Sve religije potječu iz jednog korijena*
“O religijama sam ozbiljno i temeljito promišljao i spoznao da im je bit jedna uz mnogo ogranaaka. Naravno, religija ne traži tek puku religioznost od čovjeka, jer ga religioznost sputava da dođe do one postojane biti.”
- *Bog Uzvišeni očituje se na svakom mjestu*
“Ima li zemlje a da na njoj nisi, a opet Te traže na nebesima?! Gledaš one koji upiru poglede u Tebe a opet ‘slijepi’ da Te vide.”
- *Sjedinjenost s Bogom Uzvišenim*
Moj ruh sjedinjen s ruhom Tvojim
K'o piće čisto i voda čista
Sve što Tebi stalno stiže
Iskušavam i ja bez riječi jedne.
- *Očitovanje božanskog svijeta (Ālam-e lāhūt) kroz Svijet osjetilnih pojavnosti (Ālam-e nāsūt)*
- *Vjerovanje u stupanj “Skup skupa” (ġam’ al- ġam’)*

Potpuno iščezavanje svojstava ‘roba’ u Božijim svojstvima i motrenje sebe i svega postojećeg kao očitovanje božanskih svojstava. U tom kontekstu treba motriti i Halladžove riječi *Enel-Hakk (Ja sam Istina)*. Ove Halladžove riječi istinska su potvrda božanske egzistencije i negiranja svega osim Njega. Kada nestalna čovjekova svojstva iščeznu u božanskoj svjetlosti i “kap” salikove egzistencije uroni u more apsolutne Zbilje, tada *Ja sam Istina* dolazi od Boga, ne od salika, kojeg više nema. Kada su Halladža u takvom stanju prisiljavali da kaže: “On je Istina”, on im je odvrćao: “Jeste, sve je On. A vi tvrdite: nestao je? Jeste, Husejn je nestao. A more beskrajno ne nestaje niti se smanjuje.”

Za Halladža, koji je bio potpuno uronjen u “more jednoće”, kazati “On je Istina” značilo je negiranje Boga, jer osim Boga nema ničega.

Faraonove riječi “Ja sam vaš uzvišeni Gospodar” znače negiranje Boga i afirmiranje sebstva. Hadždže Abdullah Ansari molio je Boga da mu razluči razliku između faraonovih i Halladžovih riječi: “U moju tajnu je spušteno: faraon je upao u stanje sebeljubivosti i u svemu je gledao sebe a Nas je izgubio, a Husejn Mensur u svemu je gledao Nas a sebe je izgubio. Vidi te razlike!”

Konačnica Halladža slična je Isaovoj sudbini. I Halladž je bio izložen mučenju kao i Isa, čak i više od njega. Objješan je, odsjekli su mu ruke, noge, nos i ostale dijelove tijela. Skinuli ga s vješala, spalili a pepeo bacili u Tigris. Kao da je Halladž sam sebi nagovijestio takvu sudbinu:

Tebe želim ne rad' nagrade, već želim da patim rad' Tebe
Sve što poželjeh desilo se osim patnje na putu do Tebe.

U svome Divanu nagovijestio je da će skončati kao Isa. Uprkos tome, njegova smrt nije suštinski bila kao Isaova, jer – kako je zabilježeno – kad god su ga vodili na suđenje, uzimao bi abdest i učio *kelime-i šehadet*. Halladžov nagovještaj nije značio davanje prednosti kršćanstvu nad islamom, nego je nastao iz ogromne želje da skonča kao Isa o kojem je mnogo promišljao i cijenio ga kao istinski primjer žrtvovanja na Božijoj stazi.

Halladž nakon uhićenja

Halladž je uhićen 301. godine po H. / 913. godine. Posadili su ga na devu i skupa sa slugom Ibn Fatekom i ženinim bratom sproveli u Bagdad. Kada je ulazio u Bagdad, telal je vikao: “Evo stiže karamit¹. Dođite da ga vidite!”

Karamiti su posjete mauzolejima, kao i zijaret Kabe, smatrali idolopoklonstvom. Desilo se da je jedan od Halladžovih murida imao cedulju napisanu Halladžovom rukom u kojoj on kaže da ko god nije u mogućnosti obaviti hadž, ako na jednom čistom mjestu izvan kuće sagradi mihrab i odjene ihram kako nalažu propisi hadža te se uputi ka tom mihrabu, s njega spada obaveza zijareta Božije kuće. Protivnici Halladža pozvali su se na ovu cedulju da bi ga optužili za tajnu vezu sa karamitima i za krivovjerstvo.

Kako god, optužba za vezu s karamitima bila je veoma opasna i naravno da su se ljudi veselili na vijest da je uhićen još jedan karamit. U prilog ovoj optužbi priložili su spomenuto pismo, čije simbolično značenje nisu razumijevali. Naređeno je da mu obriju bradu i kosu i udarali su ga sabljom po obrijanoj glavi. Potom bi ga, skupa sa slugom Ibn Fatekom, jedan dan zakivali na most na zapadnoj obali Tigrisa, a drugi dan na most na istočnoj obali. Onda bi ih ponovno vraćali u tamnicu na ispitivanje. Sudski proces trajao je osam godina tokom kojih je Halladž prebacivan iz jednog zatvora u drugi. Prenosi se da je bio u teškim okovima, ali uprkos tome – kako bilježi šejh ‘Attar – svaki dan klanjao bi hiljadu rekata namaza.

Nakon osam godina tamnovanja 308. godine po H. / 921. godine Halladžu su osigurani nešto povoljniji uvjeti te su mu dopušteni i susreti s učenicima. Nakon godinu dana sudski proces je obnovljen i Halladž je, uz lažno svjedočenje supruge Halladžovog sina i njenog oca, optužen za krivovjerje.

Tokom boravka u zatvoru Halladž je ispoljavao i keramete. Jednom je čuvar, koji je Halladžu donosio hranu, vidio kako je ovaj cijelu prostoriju ispunio svojim tijelom.

Ruzbehan Bakli Širazi u osmom poglavlju djela *Šarh-e šatahiyyāt* bilježi Halladžov susret s Ebu Abdullah al-Hafifom... “Halladž me je pitao: ‘Odakle si?’ ‘Iz Farsa’, odvratio sam. ‘Iz kojeg grada?’ ‘Iz Širaza’, odgovorio sam. Pitao me o širaskim šejhovima te sam spomenuo i Ebu al-Abbasa ibn Atu. ‘Ako ga vidiš, reci mu neka dobro čuva one cedulje!’ Potom me je pitao kako sam uspio doći do njega. ‘Zahvaljujući poznanstvu s jednim vojnikom iz Farsa’, odgovorio sam. Uto je došao zapovjednik zatvora, poljubio zemlju pred Halladžovim nogama i sjeo. ‘Pottvorili su me neprijatelji da sam od jednog zatvorenika uzeo 10 hiljada dirhema i pustio ga na slobodu. Sad čekam da me ubiju.’ Halladž mu reče: ‘Idi, zdrav i živ bio!’ Kad ovaj ode, Husejn pade na koljena i obje ruke diže ka nebu. Poge glavu i podiže kažiprst. Iznenada počeo plakati. Toliko je plakao da je suzama nakvasio mjesto na kojem je klečao. Pao je na sedždu i nešto mrmljao. Odjednom se pojavio zapovjednik zatvora. Husejn ga upita: ‘Kako prođe?’ ‘Pomilovali su me.’ Husejn je htio da obriše suze. Peškir je bio na udaljenosti od 20 lakata. Pruži ruku i uze peškir. Ne znam da l’ mu se ruka produljila il’ mu je peškir prišao. Izašao sam i otišao Ibn Ati. Prenio sam mu Husejnovu poruku. Rekao je: ‘Ako ga vidiš, reci: Ako me ostave u životu.’”

¹ Karamiti predstavljaju ismailijski ogranak i sljedbenici su Hamdana Aš‘aba poznatog kao “karamit”. Ljude su pozivali da slijede imamet Mohammad ibn Ismaila i njegovih potomaka.

Halladž ispod vješala

Kada je sudski proces Halladžu okončan, od halife al-Muktedira Billah posredstvom Nasra Kašurija zatraženo je da izda naredbu o izvršenju smrtne kazne. Kašuri je halifi donio zapisnik s procesa ali je, u međuvremenu, zaplašio njegovu majku Sejjide Ša'b ovim riječima: "Posve sam siguran da će krv ovog čestitog šejha poprskati skute tvoga sina." Stoga je majka zatražila od sina – halife da se uzdrži od Halladžovog pogubljenja, ali je on nije poslušao.

Šejh 'Attar epopeju Halladžovog pogubljenja na vješalima opisao je emotivnije od bilo kojeg drugog izvora:

"Prenosi se da je u zatvoru bilo tri stotine zatočenika. Kada se spustila noć, rekao im je: 'Izbavit ću vas!' 'Pa što ne izbaviš sebe?', upitali su ga. 'U Božijim sam okovima i brinem o spasenju. Ako hoću, na jedan pokret kažiprstom slomit ću okove.' Pomjerio je kažiprst i okovi su se raspukli. Zatočenici rekoše: 'Kuda da idemo kad su zatvorska vrata zaključana?' Ponovno podiže kažiprst i pojavi se uski prolaz. 'Idite kud hoćete.' 'Nećeš s nama?', upitaše ga. 'Imam tajnu s Njim koju mogu izreći jedino pod vješalima', odvratio je. Sljedećeg dana upitaše ga: 'Gdje su zatočenici?' 'Oslobodio sam ih', reče. 'Što i ti ne ode?' 'Bog bi me ukorio. Ne odoh.' Kada su ovo prenijeli halifi, rekao je: 'Nastat će smutnja. Isprebijajte ga štapom neka zaniječe svoje riječi.' Udarili su mu tri stotine štapova. Nakon svakog udarca začuo bi se glas: 'Ne boj se Ibn Mensure!'... Opet su povelj Husejna da ga ubiju. Na stotine ljudi okupilo se oko njega, a on ih je sve gledao i govorio: 'Istina, Istina, Istina, ja sam Istina.'

Prenosi se da ga je tada jedan derviš upitao: 'Šta je ašk?' 'Vidjet ćeš danas, sutra i prekosutra', odvrati. Toga dana ga ubiše, drugog spališe a trećeg vjetar raznese njegov pepeo. Eto to je ašk. Tada ga je sluga Ibn Fatek zamolio da ga nasavjetuje. Oporučio mu je: 'Okupiraj svoj nefis korisnim djelovanjem, inače će te on okupirati nečim beskorisnim.' Sin ga zamoli: 'Kaži mi nešto.' Reče: 'Dok se ljudi budu nadmetali u djelima, ti se trudi u onome čija je trunčica bolja od hiljada ljudskih i djela džina, a to je jedino nauka o spoznaji.'

Dok su ga vodili, držao se dostojanstveno. Hodao je uspravljen s trinaest teških okova. Upitaše: 'Čemu takvo držanje?' 'Zato jer idem prema mjestu žrtvovanja', reče i kriknu.

Kad su ga doveli pod vješala, svi su ga gađali kamenjem a Šibli je bacio glinu. Husejn ibn Mensur uzdahnu. Upitaše ga: 'Ni na jedan udarac kamenom nisi uzdahnuo, a zbog gline uzdahnu. Kakva je to tajna?' Reče: 'Zato što ovi ne znaju, njima je oprošteno. Al' mi je teško zbog njega, jer zna da me ne treba gađati.'

Posljednje Husejnovje riječi bile su: 'Onome ko je spoznao dovoljno je da postane jedno s Jedinim (*Hasb al-vağed afrād al-vāhed lehu*). Potom je proučio ovaj ajet: 'Požuruju ga oni koji u nj (Sudnji dan) ne vjeruju, a oni koji vjeruju zbog njega strahuju i znaju da je istina (Kur'an, *Al-Šūrā*: 18).' Nakon toga su mu iščupali jezik. Nastupio je akšam kada su mu odrubili glavu. S osmijehom je ispustio dušu. Ljudi su zagrajali... Iz svakog njegovog organa dolazio je glas: *Ja sam Istina*.

Narednog dana spalili su mu tijelo, ali je njegov pepeo zborio: *Ja sam Istina*. Krv koja je liptala dok su Husejna ubijali na zemlji je ispisivala riječ *Allah*. Svom slugi Husejn je kazao: 'Kad moj pepeo bace u Tigris, voda će toliko nadoći kao da će potopiti cijeli Bagdad. Tad odnesi moj ogrtač na obalu da se voda povuče i smiri.' Treći dan njegov pepeo bacili su u rijeku, a glas *Ja sam Istina* jednako je odzvanjao dok je voda nadolazila. Sluga je tad šejhov ogrtač odnio na obalu. Voda se povukla a pepeo utihnuo. Potom su pokupili pepeo i zakopali ga. Ni jedan gnostik nije dostigao njegov stupanj."

Ja sam Istina ne znači drugo do ljubav prema smrti i preziranje života. Želiš li doći do Boga, 'ubij' svoj nefs, kloni se ljudi i pripremi se tjelesno i duhovno za zlata vrijedan trenutak dolaska smrti. Budi ponizan da postaneš uzvišen. Ubij sebe da oživiš. U ovome je značenje riječi *Ja sam Istina*.

Rad ćemo završiti uvodnim riječima šejha 'Attara u poglavlju *Tezkire evlija* posvećenim Husejn ibn Mensuru Halladžu koje svjedoče o njegovom visokom duhovnom stupnju, ali i o tome koliko je 'Attar uvažavao Halladža: "Usmrćen od Allaha na Božijoj stazi, Lav u neproходу traganja, istinski odvažni junak, utopljenik u uzburkanom moru, Husejn ibn Mensur Halladž – smilovao mu se Allah – začudni su njegovi postupci; čudnovata zbivanja svojstvena jedino njemu; izgarao je od čežnje, živa buktinja zbog rastanka; u opijenosti bez smiraja i spokoja; ašik iskreni što sve žrtvova; silan je trud njegov duhovni; čudnovati kerameti; silovita i uzvišena duhovna energija njegova."

Izvori i literatura

- Alboldān, Ma'ğam, *Lil-šeix-i Šabāboddīn Yāqūt ibn Abdollāh al-Hamavī*, Našr-e Dār-e sāder, Beirut, 1376, ġeld-e III.
- Ališāh, Ma'soum, *Tarā'eq al-haqā'eq*, be tashih-e Mohammad Ġa'far Mahğoub, Enteshārat-e Sanā'ī, ġeld-e II, str. 416.
- Attār, Nišābūrī, *Tazkerat al-ouliyā*, be tashih-e Mohammad Este'lāmī, ĉap-e sevvom, Enteshārat-e Zzavvāl, Tehrān, 1360, str. 586.
- Arnaldez, Roger, *Mazhab-e Hallāğ*, tarğome Abdolhossein Meikade, Enteshārat-e Ketābforūši-ye mehr, Tabrīz, str. 17.
- Bağlī, Rūzbahān, *Šarb-e šatabiyyāt*, be tashih-e Henry Corbin, Našer: Zabān va farhang-e Īrān, Tehrān, 1360, str. 430-438.
- Ġāmī, Nūroddīn, Abdorrahmān, *Nafabāt al-ons*, be tashih-e Mahmoud Ābedī, Enteshārat-e Ettelā'āt, ĉap-e avval, Tehrān, 1370, str. 158.
- Hoğvirī, Abū al-Hasan Ali ibn Osmān, *Kašfol-mahğūb*, be tashih-e V. Žukovski, Enteshārat-e Tahūrī, ĉap-e dovvom, Tehrān, 1371.
- Massignon, Louis, *Masāeb-e Hallāğ*, tarğome Ziyāoddīn Dahšīrī, Enteshārat-e Bonyād-e olūm-e eslāmī, ĉap-e avval, Tehrān, 1367, str. 40.
- Meibadī, Abū al-Fazl Rašīd al-Dīn, *Kašf al-Asrār va eddat al-Abrār*, be tashih-e Mohammad Ġavād Šarī'at, Enteshārat-e Amīr Kabīr, Tehrān, str. 371, 562.
- Mīnavī, Moğtabī, *Naq-de hāl*, Enteshārat-e Xārezmī, ĉap-e sevvom, Tehrān, 1367, str. 65.
- Šabastarī, Mahmoud, *Golšan-e rāz*, be tashih-e Ġorbānalī Mohammadzāde, Enteshārat-e Elm, Bakū, 1972, str. 52.

Abstract
Mansur Hallaj in the Tradition
of 'Attar of Nishapur

Saeid Abedpour

There are many stories of Husayn Mansur a.k.a. Hallaj. Some consider him to be an extraordinary gnostic and sufi, while others think that he was a conjuror and an impostor. Gnostics like 'Attar, Mevlana, Saadi and Hafiz unanimously hold that Hallaj was a gnostic in full meaning of that word. The contrasting opinions are the result of failure to understanding Hallaj's authentic Gnostic science, concisely expressed in the following words: *I am the Truth*. That Truth means nothing but love towards death and despise towards life. If you want to reach God, you must "kill" your *nefs*, stay away from people and prepare your body and soul for the precious moment when death will arrive. Be humble in order to be sublime. Kill yourself so that you can revive. That is the meaning of the words *I am the Truth*.

How complex is Hallaj's ontology and how dark the path that leads to him! Only God Almighty can enlighten that path by His light!

Keywords: 'Attar, Baghdadi, Corbin, comber of secrets, Hallaj, Massignon, Mekki, Tostari.